

ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՈՒՄ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱՎՏԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ

Գագիկ Ղազինյան

*ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի դեկան,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*

Անի Դանիելյան

*Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր, ԵՊՀ քրեական դատավարության
և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի ասիստենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Դատական ակտերի վերջնականությունը և պարտադիրությունը պետության իրավական անվտանգության երաշխիքային համակարգի տարրերից են: Այդ իրողությամբ են պայմանավորված իրավական հռչակված պետություններում օրենսդրական մակարդակում դատական ակտերի հիշյալ հատկանիշների ամրագրումը և դրանց ապահովման համար հարկադիր կատարման գործառույթով օժտված մարմինների կազմավորումը:

Մասնավորապես՝ ՀՀ դատական օրենսգրքը սահմանադրական օրենքի 13-րդ հոդվածով ամրագրված է, որ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտերը պարտադիր են դրանց հասցեատերերի համար, իսկ դրանք չկատարելն առաջացնում է օրենքով նախատեսված պատասխանատվություն:

Այսպիսով՝ օրենսդիրը դատական ակտի պարտադիրությունը և կատարումը պայմանավորում է դրանք օրինական ուժի մեջ մտնելու՝ վերջանական դառնալու իրավաբանական փաստով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ նաև Օրենսգրքը) համապատասխան դրույթների վերլուծությունից հետևում է, որ դրանցով դատական ակտերի օրինական ուժի մեջ մտնելու պահը տարբերակված է այդ ակտի բնույթի, ինչպես նաև այն կայացրած ատյանի հիմքով: Մասնավորապես՝ առաջին ատյանի դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտն օրինական ուժի մեջ է մտնում վերաքննության կարգով բողոքարկման ժամկետն անցնելուց հետո, եթե այն բողոքարկված չի եղել: Առաջին ատյանի դատարանի՝ գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտն ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից: Վերաքննիչ դատարանի և վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերն օրինական ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից, բացառությամբ նույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի (Օրենսգրքի 427-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Վերաքննիչ դատարանի դատական ակտն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից մեկամյա ժամկետում (Օրենսգրքի 402-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերի դեմ բերված վերաքննիչ բողոքների քննության արդյունքում վերաքննիչ դատարանը մերժում է վերաքննիչ բողոքը՝ դատական ակտը թողնելով օրինական ուժի մեջ, կամ կայացնում է նոր դատական ակտ, որն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից (Օրենսգրքի 394-րդ հոդվածի 2-րդ մաս):

Այս համատեքստում հատկանշական է, որ ըստ Օրենսգրքի սահմանման՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ են առաջին ատյանի դատարանի դատավճիռը, քրեական գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու մասին որոշումը, այդ ակտերի վերաքննիչ բողոքարկման արդյունքում վերաքննիչ դատարանի կայացրած դատական ակտերը, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված դեպքերում ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի դատական ակտերը: Այս սահմանումից ակներև է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության արդյունքում կայացված դատական ակտերը չեն ներառվում գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի շրջանակում, հետևաբար՝ դրանք օրինական ուժի մեջ են մտում կայացման պահին և նույն պահից էլ պարտադիր են կատարման համար: Մինևույն ժամանակ քննարկվող դատական ակտերը կարող են բողոքարկվել վերաքննության, ապա նաև վճռաբեկության կարգերով:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության շրջանակներում կայացված դատական ակտերի կատարման պահի կապակցությամբ ողջամտորեն խնդիրներ չեն առաջանում՝ հաշվի առնելով դրանց էությունը և իրավական հետևանքները: Վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդությունը բավարարելու դեպքում դատարանը թույլատրում է սահմանափակել կամ սահմանափակում է անձի համապատասխան հիմնական իրավունքը: Հետևաբար դրա հետագա բողոքարկումը միտված է անձի իրավունքների վերականգնմանը: Ընդ որում՝ վերջինս հնարավոր է *post factum* իրականացնել. այդ կառուցակարգն ընդունելի է գնահատում նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական դատարան)՝ ենթադրելով *restitutio in integrum*՝ անձի իրավունքի խախտման ճանաչում, այդ խախտման դադարեցում և դրա իրավական հետևանքների վերացում: Համապատասխան միջնորդությունը մերժելու դեպքում այն անձի համար իրավական հետևանքներ չի առաջացնում, իսկ դրա բողոքարկումը միտված է դատական սխալների ուղղման միջոցով հանրային շահի պաշտպանությանը:

Այլ է իրավիճակը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության արդյունքում կայացված դատական ակտերի դեպքում: Մասնավորապես, այդ վարույթի շրջանակներում բողոքի բավարարման դեպքում դատարանը կա՛մ վերացնում է անձի իրավունքի խախտում պարունակող մինչդատական ակտը, կա՛մ պարտավորեցնում մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմնին վերացնել անձի իրավունքի խախտումը: Քանի որ հետագա դատական վերահսկողության առարկա են այն վարույթային ակտերը, որոնց բողոքարկումը դատավարության ավելի ուշ փուլում անհնարին է կամ կարող է հանգեցնել անձի իրավունքների անհամաչափ սահմանափակման¹, մնան իրավունքի խախտում արձանագրած դատական ակտի անհապաղ կատարումն արդարացված է թվում: Սակայն այս դեպքերում խնդրահարույց է այդ ակտերի բողոքարկման նպատակը, քանի որ արդեն իսկ անձի համար դրական իրավական հետևանքներ առաջացրած և կատարված դատական ակտի վերանայումը կարող է ժամանակավրեպ թվալ, իսկ որոշ իրավիճակներում նաև առարկայազուրկ:

Քննարկվող հարցը վիճահարույց է նաև գործնականում: Մասնավորապես, մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների կողմից առավելապես որդեգրվել է մոտեցում առ այն, որ այդպիսի դատական ակտերը կատարվում են բողոքարկման կառուցակարգերը սպառված լինելուց հետո: Նման մոտեցումը վերջին ժամանակահատվածում քանիցս դատական վերահսկողության առարկա է դարձել և դատարանների կողմից գնահատվել ոչ իրավաչափ: Մասնավորապես՝ դատա-

¹ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 2010 թվականի նոյեմբերի 5-ին կայացրած թիվ ԵԿԿ/0060/11/10 որոշման 16-րդ կետը:

կան պրակտիկական, իրականացնելով օրենքի տառացի մեկնաբանում, հաստատել է այդ ակտերի՝ կայացման պահից օրինական ուժի մեջ մտնելու, հետևաբար նաև կատարման ենթակա լինելու հանգամանքները՝ պարտավորեցնելով վերացնել դրանց չկատարման հետևանքով անձի իրավունքների խախտումները¹: Նշված մոտեցման կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանը դեռևս դիրքորոշում չի արտահայտել, իսկ մինչդեռատական վարույթն իրականացնող մարմինների մի մասն ըստ էության ընդդիմանում է դրան, մյուս մասը՝ կատարում²:

«Հ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի (ուժի մեջ է մտնելու 1.07.2022)³ կարգավորումներից երևում է, որ դրանով ևս վերջնական լուծում չեն գտել վերը քննարկված հարցերը: Մասնավորապես՝ Նոր օրենսգրքի 281-րդ հոդվածի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանի՝ եզրափակիչ դատական ակտն օրինական ուժի մեջ է մտնում վերաքննության կարգով բողոքարկման ժամկետն անցնելուց հետո, եթե այն բողոքարկված չի եղել: Առաջին ատյանի դատարանի այլ դատական ակտերն օրինական ուժի մեջ են մտնում հրապարակման պահից: Առաջին ատյանի դատարանի՝ դատական երաշխիքների վարույթի շրջանակներում կայացրած եզրափակիչ դատական ակտն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, իսկ գրավոր ընթացակարգով վարույթի դեպքում՝ կայացնելու օրը:

Միևնույն ժամանակ Նոր օրենսգրքի 352-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ հատուկ վերանայումը (որի առարկայի շրջանակներում են ներառված դատական երաշխիքների վարույթով կայացված դատական ակտերը) վերաքննիչ դատարանում կիրառվում է այն դեպքում, երբ բողոքարկվում է առաջին ատյանի դատարանի՝ **օրինական ուժի մեջ չմտած դատական ակտը**:

Այսպիսով ակներև է հակասությունը վերոնշյալ կարգավորումների միջև, քանի որ դատական երաշխիքների վարույթը եզրափակող դատական ակտերն ուժի մեջ են մտնում հրապարակման կամ կայացման պահից, սակայն դրանք ենթակա են բողոքարկման օրինական ուժի մեջ մտած չլինելու պայմանով, ինչն անհնարին կդարձնի դրանց բողոքարկումը:

Հատկանշական է նաև, որ Նոր օրենսգրքի 196-րդ հոդվածի 12-րդ մասի համաձայն՝ քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ այն դադարեցնելու մասին որոշումն **օրինական ուժի մեջ է մտնում սույն օրենսգրքով սահմանված բողոքարկման ժամկետը լրանալու, իսկ բողոքարկվելու դեպքում՝ այն վերջնականապես հաստատվելու պահից**: Այս պայմաններում պարզ չէ՝ արդյոք քրեական հետապնդման օրենքով նախատեսված ժամկետները շարունակելու են հոսել մինչև քրեական հետապնդումը դադարեցնելու որոշման օրինական ուժի մեջ մտնելը, և այդ ժամանակահատվածում քրեական հետապնդմանն ուղղված դատավարական գործողություններ թույլատրելի կլինի իրականացնել, թե ոչ: Ի վերջո՝ հիշյալ որոշման բողոքարկման գործընթացները կարող են տևել նաև ամիսներ: Ընդ որում՝ վերոնշյալ հարցադրումների թե՛ դրական, թե՛ բացասական պատասխանների դեպքում անհասկանալի է մնում նման կարգավորում նախատեսելու իրավական նպատակը: Թերևս հնարավոր է թվում, որ այն միտված է կրկին դատվելու անթույլատրելիության սկզբունքի ապահովմանը, սակայն քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հիմքերի շրջանակում հիշատակվում է չվերացված (այլ ոչ թե օրինական ուժի մեջ մտած) որոշման առկայությունը (Նոր օրենսգրքի 12-րդ հոդված): Ընդ որում՝ գործող օրենսգրքի պայմաններում նույնպես հիշատակվում է չվերացված որոշման

¹ Տե՛ս, օրինակ, Երևան քաղաքի առաջին ատյանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2020 թվականի մայիսի 7-ի թիվ ԵՂ/0208/11/20 որոշումը, Վերաքննիչ դատարանի 2021 թվականի օգոստոսի 6-ի թիվ ՍԴ/0005/11/21 որոշումը:

² Տե՛ս «Հ դատախազության 2022 թվականի մարտի 14-ի պարզաբանումը՝ <https://www.prosecutor.am/am/mn/8483/>

³ Այուրևեստ՝ Նոր օրենսգրքը:

առկայությունը, և նախատեսված չէ նման որոշումների օրինական ուժի մեջ մտելու կառուցակարգ: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունից ևս երևում է, որ քննարկվող սկզբունքի շրջանակներում դիտարկվում է տվյալ (առաջին) վարույթը եզրափակող որոշման վերջնական լինելու հատկանիշը: Այսինքն՝ դժվար է պնդելը, թե գործող կարգավորումներն այս տեսանկյունից հակասում են կրկին դատվելու անթույլատրելիության սկզբունքին:

Նոր օրենսգրքով համանման կարագավորում է նախատեսված նաև վարույթը կարճելու որոշման օրինական ուժի մեջ մտնելու կապակցությամբ (207-րդ հոդվածի 13-րդ մաս):

Վերը նկարագրված իրողության համատեքստում քննարկվող դատական ակտերի կատարման համար պարտադիր դառնալու պահի որոշման առնչությամբ հիմնավորված մոտեցումներ մշակելու նպատակով, կարծում ենք, անհրաժեշտ է քննարկել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության բնույթը, էությունը, առանձնահատկությունները և դրա հիման վրա՝ այդ դատական ակտերի էությունը: Թեև հիշյալ հարցերը մշտապես եղել են տեսաբանների ուսումնասիրության կենտրոնում, առ այսօր էլ դրանք միանշանակ չեն ընկալվում տեսության մեջ և պրակտիկայում:

Տեսական աղբյուրների ուսումնասիրությունից երևում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը բնութագրվում է որպես դատական իշխանության դրսևորումներից մեկը¹, դրա իրականացման եղանակ², արդարադատության բաղկացուցիչ մաս³, դրա իրականացման հատուկ ձև⁴, քրեադատավարական գործառույթ⁵, քրեադատավարական ինստիտուտ⁶, սահմանադրական իրավունքի ինստիտուտ⁷, քրեական դատավարության սկզբունք⁸, անձի իրա-

¹ Տե՛ս *Гуценко К.Ф., Ковалев М.А.* Правоохранительные органы: Учебник для юридических вузов и факультетов. -М.: ЗЕРЦАЛО, 2007, էջ 48:

² Տե՛ս *Ա.Ս. Դավրիալյան*, Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության սահմանադրաիրավական հիմքերը, իրավ. գիտ. թեկն. առեն., Երևան, 2006թ., էջ 46:

³ Տե՛ս *Петрухин И.Л.* Прокурорский надзор и судебный контроль за следствием // Российская юстиция. 1998, N 9, էջ 13:

⁴ Տե՛ս *Правоохранительные органы Российской Федерации: учебник для академического бакалавриата / под общ. ред. В.П. Божьева, Б.Я. Гаврилова. – 6-е изд. Перераб. и доп. -М.: Юрайт, 2017, էջ 46, Бозров В.М.* Современные проблемы российского правосудия по уголовным делам в деятельности военных судов (вопросы теории и практики). Екатеринбург: 1999, էջ 32, *Гуськова А.П.* Процессуально-правовые и организационные вопросы подготовки к судебному заседанию по УПК. Оренбург. ОГУ, 2002, էջ 13, *Жеребятьев И.В., Шамардин А.А.* Некоторые вопросы реализации правосудия в уголовном судопроизводстве // Уголовное право. 2004, №3, էջեր 82-84, *Шамардин А.А.* К вопросу о формах осуществления судебной власти // Пятьдесят лет кафедре уголовного процесса УрГЮА (СЮИ): Материалы Международ. науч. практ. конф.: Екатеринбург, 2005, Ч.2, էջեր 397-403:

⁵ Տե՛ս *Գ.Ս. Դադինյան*, Քրեական դատավարության պատմական և արդի հիմնախնդիրները Հայաստանում, Երևան, Երևանի համալս. իրատ., 2001թ., էջեր 200-201, *Абросимова Е.Б.* Судебная власть: Конституционно-правовые аспекты: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: 1991, էջ 9, *Масликов И.С.* Судебная власть в государственном механизме Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: 1997, էջ 10-11:

⁶ Տե՛ս *Ковтун Н.Н.* Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. Монография. Нижний Новгород: Нижегородская правовая академия, 2002, էջ 12:

⁷ Տե՛ս *Кашепов В.П.* Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации // Гос. и право, 1998, № 2, էջ 68:

⁸ Տե՛ս *Муратова Н.Г.* Система судебного контроля в уголовном судопроизводстве: вопросы теории, законодательного регулирования и практики. Казань: Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова-Ленина, 2004, էջ 76:

վունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության ինստիտուտի բաղկացուցիչ մաս¹:

Այսպես, հեղինակների մի խումբ նշում է, որ ՀՀ-ում դատարանները կոչված են իրականացնելու արդարադատություն ոչ միայն գործն ըստ էության քննելիս, այլ նաև մինչդատական վարույթում անձի իրավունքների և ազատությունների ապահովման նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս²: Այսինքն, մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը բնութագրվում է որպես արդարադատության իրականացման դրսևորում: Հեղինակների մեկ այլ խումբ կարծում է, որ նախնական քննության նկատմամբ դատական վերահսկողությունը արդարադատության իրականացում դիտարկելը հիմնավոր չէ, քանի որ քրեական արդարադատության հիմնական նպատակն է որոշել անձի մեղավորությունը կամ հաստատել նրա անմեղությունը, որով և ամբողջությամբ լուծվում է քրեական գործը, իսկ նախնական քննության նկատմամբ դատական վերահսկողության նպատակն է կանխել մարդու նկատմամբ անօրինական և անհիմն կերպով դատավարական հարկադրանքի կիրառումը: Արդյունքում՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դիտարկվում է որպես դատական իշխանության դրսևորման եղանակ³:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության բնույթի պաշտոնական մեկնաբանության կապակցությամբ նշենք, որ Սահմանադրական դատարանի կողմից այն բնորոշվում է որպես արդարադատական առանձնահատուկ գործառույթ⁴:

Վճռաբեկ դատարանի սահմանմամբ՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դատավարական օրենքով նախատեսված միջոցների համակարգ է, որն ուղղված է **դատական իշխանության սահմանադրական գործառույթների իրականացմանը գործի մինչդատական վարույթում**⁵: Կարծում ենք հիշ-հիշյալ ձևակերպումը ընդհանրական բնույթի է և ամբողջությամբ չի բացահայտում քննարկվող ինստիտուտի էությունը, քանի որ դրանից պարզ չէ՝ որոնք են դատական իշխանության սահմանադրական գործառույթները, ինչպես նաև վիճելի է պնդել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն ուղղված է դատական իշխանության բոլոր գործառույթների իրականացմանը մինչդատական վարույթում: Նույնական ձևակերպում է տրված նաև Ն.Ն. Կովտունի աշխատությունում, ով ի վերջո եզրահանգում է, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը քրեական գործերով արդարադատության իրականացման հատուկ ձև է⁶:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության վերաբերյալ տեսական մոտեցումների հիշյալ բազմազանությունն ինքնին ենթադրում է դրա բնույթի ոչ միանշանակ ընկալում, որը չի կարող անհետևանք մնալ դրա նորմատիվ կարգավորման և գործնական կիրառման ոլորտներում: Մասնավորապես, դրա մասին են վկայում Օրենսգրքում դատական վերահսկողության կանոնակար-

¹ Տե՛ս *Лазарева В.А.* Судебная защита в уголовном процессе РФ: проблемы теории и практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. -М., 2000, էջ 8, *Кашепов В.П.*, նշված աշխատությունը, էջ 68:

² Տե՛ս Դատավորի ձեռնարկ: Գիտագործնական վերլուծություն.-Եր.: Ասողիկ, 2010, էջեր 60-61, **Դ.Ավետիսյան, Վ.Ենգիբարյան և մյուսներ**, Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության իրատապ հիմնախնդիրները, գիտագործնական ձեռնարկ, Երևան: ՀՀ դատավորների միություն հասարակական կազմակերպություն, 2012, էջ 9:

³ Տե՛ս **Հ.Գ. Ավետիսյան**, Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնահարցերը, Երևան: ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 21:

⁴ Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի՝ 07.12.2009թ. թիվ ՍԴՈ-844 որոշումը:

⁵ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ 10.04.2009թ. թիվ ԱՐԴ1/0003/11/08 որոշումը, կետ 12:

⁶ Տե՛ս *Ковтун Н.Н.*, նշված աշխատությունը, էջ 12:

գումների թերիությունը և հակասականությունը, մեծապես դրանով պայմանավորված էլ՝ հակասական դատական պրակտիկայի ձևավորումը:

Որպես դատական իշխանության առաքելություն պետք է դիտարկել իրավունքի գերակայության երաշխավորումը, որն իրականացվում է պետական իշխանության մնացած ճյուղերի նկատմամբ զսպիչ վերահսկողություն իրականացնելու միջոցով: Դատական իշխանության զսպիչ վերահսկողությունը դրսևորվում է գործերի լուծման, ինչպես նաև անձի իրավունքների պաշտպանության այլ գործառույթների միջոցով: Ընդ որում՝ ասվածը չի նշանակում, որ իրավունքի գերակայության հաստատման առնչությամբ իշխանության մյուս ճյուղերն անելիք չունեն: Իրավունքի գերակայության հաստատումը յուրաքանչյուր ժողովրդավարական պետության, հետևաբար նաև դրա բոլոր մարմինների խնդիրն է, սակայն դրա երաշխավորման առաքելությունը պատկանում է դատական իշխանությանը:

Դատական իշխանության իրականացման եղանակների շարքին է դասվում արդարադատությունը: Սակայն արդի ժամանակաշրջանում այլևս իրողություն է դատական իշխանության իրականացման այլ եղանակների առկայությունը: Այս առումով տեսությունում որպես դատական իշխանության իրականացման եղանակներ առանձնացվում են արդարադատությունը և դատական (յուրիսդիկցիոն) վերահսկողությունը¹: Վերջինս ներառում է մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը: Ընդ որում՝ արդարադատությունը և դատական վերահսկողությունը հարաբերակցվում են զուգահեռ հարթություններում:

Կարծում ենք, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դատական (յուրիսդիկցիոն) վերահսկողության տեսակ է, որը ժողովրդավարական պետությունում դատական իշխանության իրականացման առանձին և ինքնուրույն եղանակ է: Վերջին տեսանկյունից մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը և արդարադատությունը հարաբերակցվում են զուգահեռ հարթություններում:

Որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության նպատակ իրավաբան-գիտնականների կողմից նշվում են նախաքննության ընթացքում քրեական դատավարության մասնակիցների իրավունքների ապահովումը², օրենքի կիրառման խախտումը կանխելը կամ բացահայտելը³, մարդու և քաղաքացու իրավունքների ու ազատությունների սահմանադրությամբ երաշխավորված պաշտպանությունը և քրեական դատավարության խնդիրների իրականացումը⁴,

¹ Տե՛ս *Шейфер С.А., Яблоков В.А.* Понятие судебной власти и ее функции. Проблемы судебно-правовой реформы в России. Самара, 1999, էջ 198, *Шамсутдинов Р.К.* К вопросу о функциях судебной власти и формах их реализации в уголовном процессе России. Проблемы противодействия преступности в современных условиях// Материалы международной научно-практической конференции 16-17 октября 2003. Часть 3. Уфа: РИОБашГУ, 2004, <http://kalinovsky-k.narod.ru/b/ufa20041/shamsutdinov.htm>; *Стариков Ю.Н.* Административная юстиция. Теория, история, перспективы. –М.: НОРМА, 2001, էջ 81-82, *Tate and Vallinder* (eds), *Global Expansion of Judicial Power*, New York University Press, 1997, էջ 13, *Robert Ait*, What Is the Proper Role of the Courts?, Constitutional role of the judiciary, Fourteenth Report of Session 2013–14, House of Commons Political and Constitutional Reform Committee, HC 802, 14 May 2014, House of Commons, *Jo Eric Khushal Murkens, Roger Masterman*, The New Constitutional Role of the Judiciary (July 2014). LSE Law: Policy Briefing Paper No. 2 (անգլոամերիկյան իրավական դոկտրինայում «դատական վերահսկողություն» եզրույթի փոխարեն գործածվում է «դատական վերահսկում» հասկացությունը):

² Տե՛ս *Володина Л.М.* Проблемы организации и функционирования судебной власти // Мировой судья, 2006, № 12, էջ 5:

³ Տե՛ս *Масленникова Л.Н.* Судебный контроль за законностью процессуальной деятельности органов дознания и предварительного следствия: Лекция. – М.: 1994, էջ 6:

⁴ Տե՛ս *Устимов М.А.* Судебный контроль на стадии предварительного расследования: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. – Саранск, 1999, էջ 12:

ինչպես նաև քրեական գործերով նախաքննության արդյունավետ իրականացմանն աջակցելը¹, քրեադատավարական օրենքի խախտումների վերացումը, քրեական դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքների և օրինական շահերի ապահովումը, քաղաքացիների խախտված իրավունքների վերականգնումը մինչդատական վարույթում²: Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում որպես այդպիսին նշվում են անձի իրավունքների ու ազատությունների անօրեն և չհիմնավորված սահմանափակումներ թույլ չտալը, ինչպես նաև խախտված իրավունքներն ու ազատությունները վերականգնելը³:

Գտնում ենք, որ օրենքի խախտումը կանխելը և բացահայտելը ոչ թե մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության նպատակներն են, այլ դրա իրականացման արդյունքը: Իսկ քննարկվող գործունեության քրեական գործերով նախաքննության արդյունավետ իրականացմանն աջակցելու նպատակ հետապնդելու դեպքում դատարանին կվերագրվի իր կարգավիճակի հետ անհամատեղելի դեր՝ նրան անկախ և անաչառ մարմնից վերածելով մեղադրանքի կողմի սուբյեկտի: Ինչ վերաբերում է քրեական դատավարության խնդիրների իրականացումը որպես քննարկվող գործունեության նպատակ դիտարկելուն, ապա ընդունելով, որ որպես քրեադատավարական գործունեության տեսակ այն ևս ուղղված է այդ խնդիրների լուծմանը, սակայն չլինելով քրեական հետապնդման տարատեսակ, ինչպես նաև քրեական գործի ըստ էության լուծման ձև, այն չի կարող որպես նպատակ ունենալ, օրինակ, յուրաքանչյուր հանցանք կատարած անձի բացահայտելը և պատասխանատվության ենթարկելը կամ անմեղ անձանց հետապնդումը բացառելը: Այսպիսով՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության նպատակը որպես օրենքի խախտումը կանխելը կամ բացահայտելը, ինչպես նաև քրեական դատավարության խնդիրների իրականացումը, քրեական գործերով նախաքննության արդյունավետ իրականացմանն աջակցելը դիտարկելը քննարկվող ինստիտուտի էության ոչ միանշանակ ընկալման արդյունք է:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը, հանդիսանալով դատական իշխանության իրականացման եղանակ, կոչված է երաշխավորելու անձի հիմնական իրավունքների և ազատությունների ապահովման, դրա շրջանակներում՝ մասնավոր և հանրային շահերի արդարացի հավասարակշռման միջոցով մինչդատական վարույթում իրավունքի գերակայության հաստատումը:

Մեր խորին համոզմամբ՝ քննարկվող ինստիտուտի բնույթի և նպատակի ոչ միանշանակ ընկալման հետևանքներից է այն «մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն» անվանելը: Լեզվաբանական տեսանկյունից՝ վերահսկողությունը ստուգումն է, ստուգման կամ հսկողության նպատակով իրականացվող մշտական դիտարկումը: Ստուգումն իր հերթին ենթադրում է որևէ բանի ճշմարտացիության մեջ համոզվելը, ստուգման կամ վերահսկողության նպատակով ուսումնասիրելը⁴: Կառավարման տեսությունում վերահսկողությունը բնորոշվում է որպես կազմակերպության կողմից իր նպատակներին հասնելն ապահովելու գործընթաց, որը բաղկացած է չափանիշների սահմանումից, փաստացի ձեռք բերված արդյունքների չափումից և ուղղումների իրականացումից այն դեպքում, երբ ձեռք բեր-

¹ Տե՛ս *Бабенко А., Яблоков В.* Судебный контроль за предварительным расследованием необходимо расширить //Российская юстиция, 2000, № 6, <https://www.lawmix.ru/comm/6883>:

² Տե՛ս *Муратова Н. Г., Подольский М. А.* Судебные решения в досудебном производстве по уголовным делам (понятие, виды, содержание, механизм принятия). Казань: ООО АКП им. Е.Сурьянинова Аделаида, 2007, էջ 41:

³ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ 10.04.2009թ. թիվ ԱՂԴ1/0003/11/08 որոշումը:

⁴ Տե՛ս *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.* Толковый словарь русского языка: 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1999, էջ 292:

ված արդյունքները էականորեն տարբերվում են սահմանված չափանիշներից¹:

Այսպիսով՝ «վերահսկողություն» հասկացության բովանդակությունը ենթադրում է, որ դրա նպատակը վերահսկվող առարկայի առջև դրված նպատակների արդյունավետ իրականացումն ապահովելն է, իսկ բովանդակությունը ներառում է վերահսկվող համակարգի համար չափանիշների սահմանումը և դրա գործունեությանը միջամտելու հնարավորությունը: Այս առումով պատահական չէ, որ իրավաբանական գիտությունում որպես մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության նպատակ առանձնացնում են քրեական դատավարության խնդիրների իրականացումը, ինչպես նաև նախաքննության արդյունավետ իրականացմանն աջակցելը: Մինչդեռ, նման մեկնաբանման դեպքում մի կողմից կխախտվի քրեական դատավարության գործառնության տարանջատման սկզբունքը, մյուս կողմից՝ դատարանը կդադարի որպես անձի իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ հարթակ լինելուց և ընկալվելուց:

Վերոհիշյալ վերլուծությանը պայմանավորված՝ կարող ենք արձանագրել, որ «մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն» հասկացությունը չի համապատասխանում դրա նոսրացված բովանդակությանը: Այս առումով կարծում ենք՝ ճիշտ է Նոր օրենսգրքի հեղինակների որդեգրած՝ դատական գործունեության տվյալ տեսակի անվանումից «վերահսկողություն» եզրույթը բացառելը: Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ Նոր օրենսգրքով քննարկվող գործունեությունն անվանվում է «մինչդատական վարույթի դատական երաշխիքներ»: Հաշվի առնելով քննարկվող գործունեության մեր կողմից նախանշված նպատակը և միջազգային հանրության կողմից այն որպես անձի հիմնարար իրավունքների ապահովման երաշխիք ընկալելը՝ կարծում ենք, որ Նոր օրենսգրքի եզրութաբանությունը նույնպես չի արտացոլում դրա էությունը, քանի որ դատական գործունեության տվյալ տեսակը չի կարող և չպետք է ընկալվի որպես մինչդատական վարույթի երաշխիք, հակառակ դեպքում «վերահսկողություն» հասկացության փոխարինումը կկրի զուտ ձևական բնույթ: *Առավել նպատակահարմար ենք համարում կիրառել «մինչդատական վարույթում անձի իրավունքների դատական երաշխիքներ» եզրույթը, որն առավել ամբողջական և համապատասխան է բնութագրում տվյալ ինստիտուտը:*

Ըստ Օրենսգրքի՝ նախնական դատական վերահսկողությունը ներառում է քննչական, դատավարական, օպերատիվ-հետախուզական առանձին գործողությունների, ինչպես նաև հարկադրանքի միջոցների կիրառման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը, որը ենթադրում է հիշյալ գործողությունների կատարման թույլտվություն տալու հարցի քննարկում համապատասխան մարմնի միջնորդության հիման վրա: Իսկ հետագա դատական վերահսկողությունը ենթադրում է մինչդատական վարույթ կամ օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմինների առանձին որոշումների, գործողությունների և անգործության նկատմամբ դատական վերահսկողություն, որը ենթադրում է հիշյալ ակտերի օրինականության և հիմնավորվածության դատական ստուգում շահագրգիռ անձի կամ մարմնի նախաձեռնությամբ:

Քննչական և այլ դատավարական առանձին գործողություններ, առանձին հարկադրանքի միջոցներ կատարելու թույլտվություն տալը, ինչպես նաև վարույթն իրականացնող մարմինների գործողությունների (անգործության), որոշումների իրավաչափության հետագա ստուգումն ուղղված են անձի սահմանադրական հիմնական իրավունքների սահմանափակման իրավաչափությունն ապահովելուն: Բացի այդ՝ երկուսն էլ ուղղած են քրեական դատավարությունում անձի իրավունքների սահմանափակման կապակցությամբ առաջացող **միջանկյալ վեճերի լուծմանը:** Այ-

¹ St'u *Майкл Мескон, Майкл Альберт, Франклин Хедоури.* Основы менеджмента (Management). Издательство: Дело, 1997, էջ 279:

սինքն՝ դրանք միմյանցից տարբերվում են միայն դատավարական ձևով և իրավունքների պաշտպանության եղանակով. առաջինի դեպքում դատական վերահսողությունն իրականացվում է վարույթն իրականացնող պետական մարմնի նախաձեռնությամբ՝ անձի իրավունքի սահմանափակում թույլատրելու վերաբերյալ նրա միջնորդության հիման վրա, երկրորդ դեպքում՝ վարույթի մասնավոր մասնակցի նախաձեռնությամբ՝ իր իրավունքի ենթադրյալ խախտման վերաբերյալ նրա բողոքի հիման վրա:

Այսպիսով՝ կարող ենք արձանագրել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթում անձի հիմնական իրավունքների պաշտպանության դատական կառուցակարգ-երաշխիք է, որն ընկալվում է որպես անձի իրավունքների պաշտպանության արդյունավետ միջոց: Այս դեպքում ըստ էության առկա է հիմնական իրավունքի կապակցությամբ անձի և պետության միջև վեճ, որը լուծվում է դատական կարգով: Այս տեսանկյունից անհրաժեշտ է նկատել, որ քրեական դատավարության համատեքստում հիշյալ վեճը կրում է միջանկյալ բնույթ, սակայն դատ վերաբերյալ դատարանի կայացրած դատական ակտը սովյալ վեճը լուծող դատական ակտ է, հետևաբար այն իր բնույթով իրավունքի վերաբերյալ վեճն ըստ էության լուծող և սովյալ դատական վարույթը եզրափակող դատական ակտ է: Այսպիսով՝ քննարկվող դատական ակտը չի կարող դիտարկվել որպես միջանկյալ դատական ակտ, իսկ հիշյալ դատական վարույթների նկատմամբ կիրառելի են արդար դատաքննությանն առաջադրվող վերաբերելի չափանիշները:

Այս տեսանկյունից կարևորվում է *res judicata* սկզբունքի կիրառելիության հարցը քննարկվող վարույթների նկատմամբ: Այսպես, այս սկզբունքը Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում քննարկվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի շրջանակներում: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարանը նշում է, որ իրավական որոշակիությունը ենթադրում է հարգանք *res judicata*, այն է՝ դատական ակտերի վերջնականության սկզբունքի նկատմամբ¹:

Այս սկզբունքի ուժով որևէ կողմ իրավունք չունի պահանջելու վերջնական և պարտադիր ուժ ունեցող դատական ակտի վերանայում զուտ գործի վերաքննության և վերստին լուծման նպատակով: Այս դեպքում վերադաս դատարանները չպետք է օգտագործեն վերանայման իրենց լիազորությունները նոր քննություն իրականացնելու համար: Վերանայումը չպետք է վերածվի բողոքոված վերաքննության, և հարցի կապակցությամբ երկու տեսակետի առկայությունն ինքնին բավարար հիմք չէ վերանյման համար: Այս սկզբունքից շեղումն արդարացված է միայն այն դեպքում, երբ դա անհրաժեշտ է էական և անհաղթահարելի հանգամանքների առկայության պարագայում, ինչպիսին է արդարադատության հիմնարար թերացման կամ սխալի շտկումը²:

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը, որը վերաբերում է *res judicata* սկզբունքին, մասնավորապես ընդգրկում է նմանատիպ, բայց ոչ նույնական երկու իրավիճակներ՝ վերջնական և պարտադիր դատական ակտի վերանայում որպես պաշտպանության բացառիկ միջոց կամ նոր բացահայտված փաստերի լույսի ներքո³, ինչպես նաև սովորական միջոցի օգտագործման ժամկետի երկարաձգման եղանակով⁴:

Առաջին իրավիճակը վերաբերում է վերանայող մարմնի կողմից վերջնական և պարտադիր դատական ակտի բեկանմանը նոր կամ նոր բացահայտված հանգա-

¹ St´u Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland [GC], 2020, § 238:

² St´u Ryabikh v. Russia, 2003, § 52, Şamat v. Turkey, 2020, § 62, OOO Link Oil SPB v. Russia (dec.), 2009:

³ St´u օրինակ, Pravednaya v. Russia, 2004, §§ 30-33, Tregubenko v. Ukraine, 2004, §§ 34-38:

⁴ St´u Magomedov and Others v. Russia, 2017, §§ 87-89:

մանքների դեպքում կիրառելի ընթացակարգի միջոցով: Երկրորդ իրավիճակում դատարանը թույլատրում է կողմին դատական ակտը բողոքարկել սահմանված ժամկետից հետո: Այսպես վերջնական դարձած դատական ակտն անմիջապես չի բեկանվում, սակայն, այնուամենայնիվ, դադարում է վերջնական և պարտադիր լինելուց:

Այս համատեքստում Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ դատական կամ այլ վարույթներում պետական մարմնի սխալի վտանգը պետք է կրի պետությունը, հատկապես այն դեպքում, երբ որևէ այլ մասնավոր շահ վտանգված չէ, և որ ցանկացած սխալ չպետք է շտկվի անձի հաշվին: Թեև դատական սխալները շտկելու անհրաժեշտությունը սկզբունքորեն կարող է օրինական նկատառում լինել, այն չպետք է բավարարվի կամայականորեն, և ամեն դեպքում իշխանությունները պետք է հնարավորինս արդար հավասարակշռություն ապահովեն անհատի և արդարադատության պատշաճ իրականացումն ապահովելու անհրաժեշտության շահերի միջև¹:

Կարծում ենք, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի կիրառելիությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ հետագա դատական վերահսկողության վարույթների նկատմամբ որոշ իրավիճակներում կարող է վիճելի թվալ, այդ թվում՝ քաղաքացիաիրավական կամ քրեաիրավական բաղադրիչների կիրառելիության կապակցությամբ: Հարկ է նկատել, որ Վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքում այս վարույթները քննարկվում են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի քրեաիրավական բաղադրիչի շրջանակներում²: Իսկ Եվրոպական դատարանը քննիչ-դատավորի (investigating judge, pre-trial judge) քրեական գործի վարույթը կարճելու մասին որոշումը տուժողի կողմից վիճարկելու իրավունքը գնահատման է ենթարկում Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի քաղաքացիաիրավական բաղադրիչի շրջանակներում³: Չնայած վերոնշյալին՝ ակներև է, որ res judicata սկզբունքը՝ որպես իրավունքի գերակայության, իրավական որոշակիության և արդար դատաքննության սկզբունքների բաղադրատարր, կիրառելի է քննարկվող վարույթների արդյունքում կայացված դատական ակտերի նկատմամբ⁴:

Վերոգրյալ վերլուծությունների համատեքստում քննարկելով հետագա դատական վերահսկողության շրջանակներում կայացված դատական ակտերի կատարման պահի հարցը կարող ենք արձանագրել, որ մեր օրենսդրական կարգավորումները չեն համապատասխանում հիշյալ սկզբունքի չափանիշներին, քանի որ մի կողմից ամրագրում են կայացման պահից այդ ակտերի ուժի մեջ մտնելու կանոնը, մյուս կողմից նախատեսում են բողոքարկման ընդհանուր հիմքերով նախատեսված կարգով դրանց բողոքարկման հնարավորություն: Կարծում ենք՝ իրավական որոշակիության սկզբունքի տեսանկյունից քննարկվող ակտերի ուժի մեջ մտնելու կապակցությամբ կարող են գոյություն ունենալ հետևյալ երկու կառուցակարգերը.

- այդ ակտերն ուժի մեջ են մտնում կայացման պահից և կարող են բողոքարկվել միայն բացառիկ կարգով՝ նոր, նոր երևան եկած հանգամանքների կամ հիմնարար դատական սխալի հիմքերով,

- այդ ակտերն ուժի մեջ են մտնում դրանց բողոքարկման համար նախատեսված ողջամիտ ժամկետն անցնելուց հետո և կարող են բողոքարկվել նույն ժամկետում՝ բողոքարկման ընդհանուր կարգով:

¹ Տե՛ս նույն տեղում, §§ 94-95,

² Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 2018 թվականի մարտի 20-ի թիվ ԵԿԴ/0018/11/17 որոշումը:

³ Տե՛ս Mihail Mihăilescu v. Romania, 2021, 3795/15

⁴ Ընդ որում՝ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունից երևում է, որ նախնական դատական վերահսկողության դատական վարույթների կապակցությամբ Եվրոպական դատարանը որպես կանոն քննարկում է Կոնվենցիայի 13-րդ հոդվածի, այլ ոչ թե 6-րդ հոդվածի շրջանակներում:

Վերջին դիրքորոշման համար հիմք ենք ընդունում նաև այն, որ ՀՀ միջազգային պարտավորությունները, այդ թվում՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետը չեն պարտադրում պետություններին ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ատյաններ¹, սակայն եթե այդպիսի դատարաններ կան, պետությունը պարտավոր է ապահովել, որ այս դատարանների առջև դատավարության մասնակիցները օգտվեն 6-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված հիմնարար երաշխիքներից²:

Հիշյալ երկու կառուցակարգերի միջև ընտրություն կատարելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել պետության քրեադատավարական, դատարանակազմական մոդելները, ինչպես նաև քրեադատավարական հարաբերություններում հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշման գործիքակազմերը և մինչդատական վարությունում անձի հիմնական իրավունքների երաշխիքային համակարգը: Նշված տեսանկյունից գնահատելով ՀՀ-ում առկա արդի իրավիճակը՝ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ դատարանակազմական ոլորտում նկատվում են դատավորների նեղ մասնագիտացմանն ուղղված միտումներ: Դրա դրսևորումներից է այն, որ 2021 թվականի հոկտեմբերից ՀՀ-ում գործում են մինչդատական քրեական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության գործեր քննող մասնագիտացված դատավորներ առաջին ատյանի և վերաքննիչ դատարաններում: Այսպիսի մասնագիտացման նպատակը, ի թիվս այլոց, քննարկվող ոլորտում դատարանի գործունեության արդյունավետության և որակի բարձրացումն է: Վերջինի տրամաբանական արդյունքը պետք է լինի այն, որ քննարկվող ոլորտում դատական սխալների քանակը հարաբերականորեն պետք է նվազի: Հաշվի առնելով նաև այն, որ հետագա դատական վերահսկողությունը իրականացվում է անձի հիմնական իրավունքների էական սահմանափակումների հանգեցրած իրավիճակներում, որոնց իրավական հետևանքների վերացումը դատավարության ավելի ուշ փուլում անհնարին է կամ կհանգեցնի անձի իրավունքների անհամաչափ սահմանափակման՝ առավել նպատակահարմար կարող է թվալ մեր կողմից առանձնացված առաջին կառուցակարգի նախատեսումը, քանի որ այդ դեպքում անձի իրավունքների խախտում արձանագրելու և դա վերացնելու միջև ժամանակային խզումը հնարավոր նվազագույնը կլինի: Մինևույն ժամանակ բացառիկ բողոքարկման կառուցակարգը մի կողմից գործում երաշխիք կդառնա անձի հիմնական իրավունքների, հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռված պաշտպանության ապահովման համար, մյուս կողմից կնպաստի դատական ռեսուրսների տնտեսմանը:

Սակայն հաշվի առնելով մասնագիտացված դատավորների գործունեության կարճատև ժամանակահատվածը, ինչը հնարավորություն չի տալիս հիմնավորված դատողություններ կատարել քննարկվող ոլորտում դատական սխալների փաստացի և էական նվազման վերաբերյալ՝ այս պահին, կարծում ենք, առավել նպատակահարմար կլինի երկրորդ կառուցակարգի կիրառումը: Սակայն այս դեպքում անհրաժեշտ է նախատեսել նաև համապատասխան գործիքակազմ՝ անձի հիմնական իրավունքի խախտում արձանագրելու և դա վերացնելու միջև ժամանակային խզումը հնարավորինս նվազեցնելուն ուղղված, հակառակ դեպքում՝ ինչպես անձի դատական պաշտպանության, այնպես էլ դրանով հայցվող հիմնական իրավունքները վերացական և պատրանքային բնույթ կկրեն: Կարծում ենք, որ Նոր օրենսգրքով նախատեսված ժամկետները՝ առաջին ատյանի դատարանում բողոքի քննության (առավելագույնը մեկ ամիս), դրա արդյունքում կայացված դատական ակտի բողոքարկման դեպքում բողոքի լուծման (տասնօրյա) առավելագույն ժամկետների սահ-

¹ Բացառություն է Կոնվենցիային կից 7-րդ արձանագրության 2-րդ հոդվածը, որով նախատեսված է քրեական հանցագործություն կատարելու համար դատարանի կողմից դատապարտված յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի, որ իր դատապարտումը կամ դատավճիռը վերանայվի վերադաս դատական ատյանի կողմից:

² St' u Andrejeva v. Latvia [GC], 2009, § 97:

մանման, վերանայման հատուկ կարգ նախատեսելու, վարույթի նյութերը նոր քննության համար ստորադաս դատարան փոխանցելու լիազորության բացակայության տեսանկյուններից լիովին ընդունելի են: Սակայն ժամկետների տեսանկյունից որևէ սահմանափակում նախատեսված չէ վճռաբեկ դատարան բողոքարկվելու դեպքում: Նման մոտեցումը, մի կողմից, հասկանալի է վճռաբեկ դատարանի սահմանադրական առաքելության տեսանկյունից, մյուս կողմից կարող է բովանդակազրկել հետագա դատական վերահսկողության նպատակը: *Հետևաբար կարծում ենք, որ վերաքննիչ դատարանի քննարկվող դատական ակտերը պետք է ուժի մեջ մտնեն կայացման պահից, իսկ դրանց բողոքարկումը վճռաբեկ դատարան պետք է կրի բացառիկ բնույթ (հիմնարար դատական սխալի, նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքերով): Այդպիսով հնարավոր կլինի ապահովել և՛ վճռաբեկ դատարանի կողմից իր սահմանադրական առաքելության իրականացումը, և՛ անձի հիմնական իրավունքների իրական պաշտպանությունը:*

Հաշվի առնելով նաև, որ հնարավոր են բացառիկ իրավիճակներ, երբ իրավունքի խախտման վերացումը հրատապ անհրաժեշտություն է, իսկ հապաղումը կարող է հանգեցնել անդառնալի հետևանքների կամ խիստ անհամաչափ վնասների (օրինակ՝ բուժման նպատակով բնակության վայրը լքելու անհրաժեշտության դեպքում)՝ առաջարկում ենք նաև *առաջին ատյանի դատարանին լիազորություն վերապահել նման բացառիկ իրավիճակներում որպես դատական ակտն ուժի մեջ մտնելու պահը սահմանել դրա կայացման պահը:* Նման մոտեցումն ընդունելի է նաև քաղաքացիական դատավարությունում (վճիռը բացառիկ դեպքերում կարող է հրապարակման պահից հայտարարվել օրինական ուժի մեջ մտած, եթե դա չանելն անխուսափելիորեն կառաջացնի ծանր հետևանքներ գործին մասնակցող անձի համար (<< քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 198-րդ հոդվածի 9-րդ մաս)), վարչական դատավարությունում (վարչական դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը կարող են հրապարակման պահից դատարանի կողմից հայտարարվել օրինական ուժի մեջ մտած, եթե դա չանելը անխուսափելիորեն կառաջացնի ծանր հետևանքներ կողմի համար): Նման ակտերը ենթակա են բողոքարկման օրինական ուժի մեջ չմտած ակտերի համար սահմանված կարգով (<< վարչական դատավարության օրենսգրքի 127-րդ հոդվածի 9-րդ մաս):

Ամփոփելով կարող ենք արձանագրել, որ *քննարկվող հարցի կապակցությամբ ինչպես գործող, այնպես էլ Նոր օրենսգրքով նախատեսված կարգավորումները խնդրահարույց են իրավական որոշակիության սկզբունքի, անձի դատական պաշտպանության իրավունքի տեսանկյուններից և օրենսդրական մակարդակում սկզբունքային փոփոխության անհրաժեշտության կարիք ունեն:* Կարծում ենք՝ առաջարկվող մոտեցումներին համահունչ օրենսդրական փոփոխությունները օրակագային են և կարող են նպաստել գործնականում ծառայած խնդիրների արդյունավետ լուծմանը:

ПРОБЛЕМА ИСПОЛНЕНИИ СУДЕБНЫХ АКТОВ, ВЫНЕСЕННЫХ ПО РЕЗУЛЬТАТАМ СУДЕБНОГО НАДЗОРА ЗА ДОСУДЕБНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

Гагик Казинян

*декан юридического факультета ЕГУ,
доктор юридических наук, профессор,
академик НАН Республики Армения*

Ани Даниелян

*Судья суда первой инстанции Гегаркуникской области (марза),
ассистент кафедры уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
кандидат юридических наук*

Окончателность и обязательность судебных актов является одним из элементов системы гарантий государственной правовой безопасности, которую законодатель РА связывает с юридическим фактом вступления их в законную силу. Судебные акты, вынесенные в результате судебного контроля за досудебным производством, как судебные акты, не разрешающие дело по существу, вступают в силу в момент их вынесения и с этого же момента являются обязательными для исполнения. Рассматриваемые судебные акты при этом могут быть обжалованы в апелляционном, а затем в кассационном порядке.

Подобные нормы дискуссионны в контексте принципа правовой определенности и критерии окончательности судебных актов. Кроме того, на практике возникает ряд проблем как в плане их исполнения до, так и после исчерпания систем обжалования. Более того, эти проблемы сохранятся и в условиях норм нового Уголовно-процессуального кодекса РА.

В результате комплексного анализа сущности правовых актов, постановленных в результате судебного контроля за досудебным производством, принципа правовой определенности и система пересмотра судебных актов авторы предлагают два подхода к решению проблемы и возможные конструкции их внедрения в законодательстве РА.

THE ISSUE OF THE ENFORCEMENT OF JUDICIAL ACTS ISSUED IN RESULT OF JUDICIAL SUPERVISION OVER PRETRIAL PROCEEDINGS

Gagik Ghazinyan

*Dean of YSU faculty of law, Doctor of Law,
Professor, Academician of the NAS RA*

Ani Danielyan

*Judge of the Court of First Instance of the RA Gegharkunik Region,
Assistant at the YSU Chair of Criminal Procedure and Criminalistics,
Candidate of Legal Sciences*

Finality and compulsiveness of judicial acts is a guarantee the legal security of the state, which the RA legislator connects with the legal fact of their entry into legal force. Judicial acts issued in result of judicial supervision over pre-trial proceedings, as judicial acts that do not resolve the case on the merits, enter into force at the moment of their publication, and are binding for execution from the same moment. Judicial acts under consideration at the same time can be revised by appealation and then by cassation.

Such regulations are controversial in the context of the principle of legal certainty and the criterion of finality of judicial acts. In addition, in practice, a number of problems arise, both in terms of their implementation after and before exhausting the appeal mechanisms. Moreover, these problems will continue to exist in the conditions of the regulations of the new RA Criminal Procedure Code.

As a result of the combined analysis of the essence of legal acts made as a result of judicial supervision over pre-trial proceedings, the principle of legal certainty and the judicial review mechanisms, the authors propose two approaches as a solution of the problem and discuss the possible ways of their implementation in the RA legislation.

Բանալի բառեր – իրավական որոշակիություն, դատական ակտերի կատարում, *res judicata* սկզբունք, մինչդատական վարույթ, դատական վերահսկողություն, անձի իրավունքների երաշխիքներ, դատական ակտերի բողոքարկում, դատական ակտերի վերանայում, բացառիկ վերանայում

Ключевые слова: правовая определенность, исполнение судебных актов, принцип *res judicata*, досудебное производство, судебный контроль, гарантии прав, обжалование судебных актов, пересмотр судебных актов, исключительное пересмотр

Key words: *legal certainty, enforcement of judicial acts, principle of res judicata, pre-trial proceedings, judicial supervision, guarantees of rights, appeal of judicial acts, review of judicial acts, exceptional review*